

Ton van Eijk

Levend Brood voor onderweg

*Een theologisch commentaar
bij de litanie van het Heilig Sacrament*

uitgeverij
Betsaida
's-Hertogenbosch

Inhoud

Woord vooraf	7
Inleiding	9
Tekst en vertaling	23
De aanroepingen	35
Bij wijze van epiloog	195
Literatuur	201

Woord vooraf

Ik ben al jarenlang weekendassistent in Hillegom. In 1998 werd daar ‘750 jaar kerk in Hillegom’ gevierd. In dat kader werd op zondag 15 november in de Hervormde Maartenskerk een concert gegeven waarbij de *Litaniae de venerabili altaris sacramento* van W.A. Mozart werd uitgevoerd door het Gouds cantatekoor, het Studentenorkest van het Utrechts Conservatorium en solisten, het geheel onder leiding van Mark Lippe. Een parochiaan had van de litanie een vertaling gemaakt, maar verder is aan de inhoud van dit werk in de parochie toen niet veel aandacht besteed. Ook niet door mijzelf.

In 2012 kwam het programmaboekje met de tekst van de litanie onder een stapel vandaan. Ik had intussen een boek over de eucharistie geschreven en raakte geïnteresseerd in de eucharistische theologie die in de aanroepingen tot uitdrukking komt. Ik besloot er een theologisch commentaar op te schrijven. Beperkte navraag in mijn onmiddellijke kerkelijke omgeving leerde me dat de litanie van het heilig sacrament hier volledig onbekend is. Dat bleek anders op het internet. Daar circuleren talrijke varianten van de litanie, vooral in het Engelse taalgebied.

Ik was met het commentaar al ver gevorderd toen op Sacramentsdag 2013 de Congregatie voor de Goddelijke Eredienst en de Regeling van de Sacramenten met een officiële uitgave (*editio typica*) van de litanie kwam. Die week weliswaar op een aantal punten af van de mij door Mozart bekende, maar bleek er gelukkig voor het grootste deel mee overeen te stemmen.

Ik ben uitgeverij Betsaida, en rector F. De Rycke met name, dankbaar dat mede door hun inzet nu ook Nederlandse ka-

tholieken hun spiritueel en theologisch voordeel kunnen doen met de Latijnse tekst met vertaling van zowel de oude als de officiële versie van de litanie van het heilig sacrament en met de toelichtingen van het commentaar.

's-Hertogenbosch
Sacramentsdag 2017
Ton van Eijk

Inleiding

Twee soorten litanieën

'Litania' is een Latijns woord dat aan het Grieks is ontleend en vaak in het meervoud (*litaniae*) wordt gebruikt. Het betekent smeekbede(n). Maar niet alle litanieën zijn smeekbeden. In het algemeen onderscheidt men litanieën in de vorm van smeekbeden en in die van aanroepingen. Het bekendste voorbeeld van een litanie in de vorm van smeekbeden is de Kyrielitanie in de eucharistie, waarbij het 'Heer' of 'Christus' wordt voorafgegaan door bepaalde intenties (tropen). Een ander voorbeeld is de voorbede die door het Tweede Vaticaanse Concilie opnieuw is ingevoerd in de eucharistie aan het slot van de dienst van het Woord en die ook een plaats heeft in het morgen- en avondgebed van het getijdengebed.

In de litanie van aanroepingen wordt de een na de andere naam (van heiligen) of eretitel (van Christus of Maria) genoemd, gevolgd door een acclamatie ('ontferm U over ons', 'bid voor ons'). Zij zijn eerder een uiting van lofprijzing dan een verzoek om een bijzondere zegen. Ook van dit type litanie biedt de liturgie van de eucharistie een voorbeeld: het 'Lam Gods' (Agnus Dei) dat wordt gebeden of gezongen tijdens het breken van het brood. De bekendste en zeer oude voorbeelden van dit soort litanie zijn de litanie van alle heiligen en die van de heilige Maria, de zogenaamde litanie van Loreto. Veel latere litanieën zijn christologisch van aard; dat wil zeggen dat zij uitdrukkelijk tot Christus zijn gericht. De litanie van het Heilig Sacrament is er daar een van; andere zijn de litanie van de Heilige Naam, van het Kostbaar Bloed en van het Heilig Hart.

De litanie met aanroepingen heeft haar wortels in de algemeen gevoelde behoefte van de religieuze mens om de goden of God met zoveel mogelijk namen te noemen. In een heidense sfeer kan deze manier van bidden gemakkelijk ontwaarden in een bezwering. De geschiedenis laat zien dat litanieën, die dikwijls hun oorsprong hebben in de volksvroomheid, vaak niet vrij zijn van overdrijvingen. Maar ten gunste van hun spiritualiteit kan men aanvoeren dat zij het diep gevoelde verlangen vervullen om de dingen en de personen waarvan we houden bij een menigte van namen, titels en beelden te noemen. In een litanie bidt het hart; daarom is ze in rooms-katholieke traditie een welkome compensatie voor de sobere gestrengheid van de Romeinse liturgie.

Alle litanieën die uit aanroepingen bestaan, hebben ook elementen van smeking; het zijn de delen waarop de gelovigen antwoorden met 'verlos ons, Heer' of 'wij bidden U, verhoor ons'; terwijl het antwoord op de aanroepingen zelf is: 'ontferm U over ons' of, voor het geval de litanie is gericht tot Maria of een heilige: 'bid voor ons'.

Het beleid van Rome

De oorsprong van de meeste litanieën is gelegen in de volksvroomheid. In het *Directorium voor volksvroomheid en de liturgie*, door de Congregatie voor de Goddelijke Eredienst en de Regeling van de Sacramenten uitgegeven in 2002, lezen we het volgende:

Een woekering van litanieformulieren zou, van pastoraal standpunt uit gezien, niet nuttig zijn, evenals anderzijds een rigoureuze beperking zou tonen dat men niet voldoende rekening houdt met de rijkdom van sommige lokale Kerken en religieuze families. Daarom heeft de Congregatie voor de goddelijke Eredienst ertoe aangespoord 'enkele oude of nieuwe formulieren die in gebruik zijn bij lokale Kerken of religieuze instellingen en opmerkelijk zijn vanwege hun structurele nauwgezetheid en de schoonheid van de aanroepingen in overweging te nemen.' (nr. 203).